

Радојица ЈОВИЋЕВИЋ /Београд/

ЈЕЗИК ПОЛИТИКЕ И МЕДИЈА

Иако се под насловом *Језик политике и медија* може подразумевати један те исти језик — што код нас најчешће и јесте — ја ћу ипак посебно говорити о једном, а посебно о другом.

1. Кад је реч о језику политике, почећу недавном изјавом једног нашег политичара, иначе познатог по исказима које ни сам не може да размрси: „*Ми не знамо куда идемо нити знамо како бисмо могли допсти било где, али једно можемо рећи тачно: кад негде стигнемо, ми ћемо бити тамо, а то већ само по себи нешто значи, чак и ако у томе ничега нема*”. Уместо имена аутора овога „бисера”, за поређење наводим речи које је 1952. године изговорио Јосип Броз: „*Ја не знам тачно што је то, али ми се чини да је то врашки важна ствар*”. „Стари и нови мајстори”, рекао би Јаков Игњатовић. Некад и сад.

Некада, али не и тако давно, у нашем друштвено-политичком жаргону, а нарочито у разним „*уводним излагањима*”, али и у „*сводним расправама*”, слушали смо како „у *сложеној и све бременитијој ситуацији* — упркос нашим јасно *зацртаним ставовима*, као и нашим *значајним напорима* — нисмо успели, у мери у којој смо то желели, да зауставимо *негативан тренд*, свакако зато што нам је у *многим срединама* било *присутно одсуство субјективних снага*”. А те „снаге” правдале су се *објективним тешкоћама*, све чешћим *увозним нулама* и немогућношћу реализације *позитивних нула*. Свакодневно су се употребљавале поштапалице типа *данас и овде, и шире, бије се битка, линија разграничења, буњиште историје, ми треба, ми морамо, чим прије*, иза чега је следило: „*Ја сам уверен*”, затим „*ја вас уверавам*” и најзад захтев — „*будите уверени!*”

„Свако време носи своје бреме”, другим речима — време много штошта донесе, нанесе, али и однесе. Некада се није смело ни помислити да ће из свакодневне употребе изићи *широке народне масе*. То је, наравно, „ишло” поступно и посредно: најпре преко *збратимљених народа и народности*, да би се њихова *збратимљеност* касније трансформисала само у њихово *заједништво*. После тога следила је званична номинација *радни људи и грађани* — очигледан спој нашега самоуправљања и Француске револуције. Данас су избрисани *радни људи* — сад смо сви *грађани*, мада се прича како понеко још живи и по селима. Време је одувало и парољу *братство-јединство*, нашу верзију познатог гесла Француске револуције „*Liberté, égalité, fraternité*” („Слобода, једнакост, братство”), из које је код нас одмах изостављена *слобода (liberté)*, а једнакост (*égalité*) је замењена речју *јединство*, мада је свакоме било јасно да између *једнакости* и *јединства* не стоји знак једнакости.

Данашњи језик политике у поређењу с јучерашњим, друкчији је у појединостима, али не и у начелу. Но, можда то важи само док смо у *транзицији*. Оно што је остало исто — то су *еуфемизми* типа *ситуација је сложена* уместо *стање је тешко*, *немили догађаји* уместо *ружна збивања* и сл. Но сада смо добили *нови еуфемизам* — *охрабрити*, најчешће у употреби кад нам долази онај *високи представник* (иначе ниска раста) *да нас „охрабри”*, тј. да нам саопшти *како морамо* поступити. Сада више нико не спомиње *самоуправљање*, за које смо се хвалили да смо га завели први у свету — сада је заведена *демократија*. Ко се данас сећа *несврстане политике* или, пак, *активне и мирољубиве коегзистенције*, када нам је циљ *партнерство за мир*. Уместо обећаване *светле будућности*, сада нам се указује „пут који води ка *европским интеграцијама*”, како на конгресу своје странке рече један политички лидер, док ће се на истом скупу његов страначки колега сликовито изразити како „Србија клизи ка *тржишној привреди*”. Зато морамо пратити *трендове*, стварати *брендове* и ићи на *тендере*. Најрадикалнија језичка, а рекао бих, и неопозива идеолошка трансформација десила се, ипак, са синтагмом *класни непријатељ*. Сада је то наш *стратешки партнер*¹.

Када је реч о говору политичара, природно је да они, као и дипломате, не могу рећи све што им дође на језик, бар би тако морало бити. Но није тако, а нарочито није тако у скупштини. Њихова комуникаци-

¹ Исп. Ранко Гузина, Вечерње новости, 3. априла 2005, 2.

ја у скупштини може се „дочарати” у неколико реченица: „После сваког значајнијег говора настаје ларма. Једни вичу: „Тако је!” — а други: „Није!” Па онда једни викну: „Ти си издајник!” — а други: „Ти си лопов!”... „Док сте ви били у влади, упропастили сте ову земљу!” „Ћутите ви, издајници!” „Ко је издајник?” „Ти!”... „А ти си лопов и хуља!”... Онда један посланик опали другоме шамар... „Мир, мир, господо! Молим, чувајте достојанство овога дома! Умољава се господин посланик који је опалио шамар овоме другоме посланику да повуче шамар натраг. Скупштина прима к знању овај шамар и прелази преко истога на дневни ред!”. Ако је некоме ова сцена у свежем сећању, мора да је скоро био у позоришту и да је гледао комедију *Народни посланик*, коју је Бранислав Нушић написао 1883. године². Данас је све исто, само што је тај вокабулар знатно проширен и чује се не само у скупштини већ и у радио и ТВ дуелима. Више нимало није необично кад гледамо и слушамо како политичари један другоме упућују речи: **криминалац, битанга, џукела...** Такви „дуели” мене подсећају на сцену из комедије *Сирано де Бержерак* Едмона Ростана. При сусрету са Сираном, Валвер га изазива и упућује му речи: „**Нитков, лудак, тикван!**” А Сирано скида шешир, учтиво се наклони и, као да му се Валвер представио, узвраћа: „**О, молим! Част така!**” и представља се: „**Херкул Савинијен, Сирано од Бержерака!**”³

Има политичара који олако дају изјаве, а кад их неко касније упита зашто се сада понашају и говоре друкчије него пре извесног времена, један ће рећи: „То је тада била моја политичка реторика”, док ће други поступити мудрије и поштено признати да „свака изјава у том времену није била прецизно извагана”. Трећи ће без устручавања захтевати да му се „не спочитава нешто што је он говорио и обећавао у предизборној кампањи”. А у кампањи, зна се, пљуште обећања на начин за који је Вук Стефановић Караџић рекао: „**Кад ко кога вара лијепим ријечима — обећава му мазно на празно**”. Они при том очигледно и не хају за ону народну: „**Боље је не обрети, него ријеч не одржати**”, а заборављају да „**во се веже за рогове а човјек за ријеч**”.

И шта да се чини с онима што „**лакше одрже говор него ријеч**”, осим да их човек, макар овом приликом, „прошета” кроз један број народних изрека и израза о вредности изговорене речи. Мени се одав-

² Исп. Бранислав Нушић, *Народни посланик, Сумњиво лице, Протекција*, Просвета, Београд 1982, 98.

³ Едмон Ростан, *Сирано де Бержерак*, Реч и мисао, Београд 1977, 36.

но намеће питање: како они што тако *лако дају ријеч* већ једном не *остану без ријечи*? И како неко може бити *човјек од ријечи*, кад тако *лако крши дату ријеч* и кад *држи ријеч као и решето воду*. Признајем да сумњичаво гледам на нечију *часну ријеч*, јер тај који се на њу позива, вероватно да има и *нечасну*, а требало би да му је свака *часна*. Није, наравно, zgodно ни кад падну *тешке* или *крупне ријечи*, које често могу да значе оптужбу или увреду, због чега се некад мора и *повући ријеч*. Зато је много боље *бирати ријечи* или, како каже пословица, „*ријечи треба мјерити, а не бројити*”. Од *непромишљене ријечи* несумњиво је боља *неизговорена ријеч*. Нарочито може бити опасно *ако се отме ријеч*, што може довести до несагледивих последица. Зато није наодмет имати на уму оне стихове из Његошева *Огледала српског*: „*Није ријеч свилена марама / да је свијеш и у њедра туриш, / већ је ријеч једна одалица: / може поћи од устах до устах, / могу момци ријеч разасути / у кафане и на диванхане*”⁴

Може, дакле доћи до невоље *кад ријеч стекне* или *добује ноге*. Из тих разлога се, ваљда, и каже да *ћутање је злато*, то јест да представља драгоценост. Зато је, значи, неко тако *шкрт на ријечима*, док се други *размеће ријечима*, а трећи, пак, радо употребљава *ријечи с репом*, то јест, с двосмисленим, најчешће непристојним значењем. На таквога — а и још на којекога — могла би се односити она пословица „*свака му ријеч батине вриједи*” (с коментаром Вука Караџића: „Кад ко говори све оно што не би требало”). Но шта то вреди кад постоје и они на које се односи изрека „*ко се ријечи не боји, не боји се ни батине*”. Стари Латини су, пак, ваљда за сваки случај, оставили своју максиму да се понекад мора прећи *a verbis ad verbera* или, српски речено, *са речи на батине*, што би се могло схватити и као гесло „Ко неће милом — мора силом”, од чега се ја — да се политички изразим — оградјујем. Веома често је и те како потребна *лијена ријеч*. Зато се, ваљда, и каже: „*Ако је Бог све убио, није трпеж и лијену ријеч*”. А темељне Лале поводом ње веле: „*Добра реч не коштује новаца. Зато је не треба изоставити, па ако помогне — добро, ако ли не помогне — нема штете*”. Зна се, такође, да „*лијена ријеч и гвоздена врата отвара*”. Но *лијена ријеч* мора бити искрена, јер ако то није, онда је она *празна*, а „*празне ријечи џеп не пуне*”, бар не онима којима су упућене. Све би то морао знати онај на кога се односи већ споменути афоризам — „*Он*

⁴ Петар II Петровић Његош, *Огледало српско* (песма *Похара Жабљака* 10. марта 1835), LVI, стихови 76-81.

лакше одржи говор него ријеч”. Иначе, следећу прилику дочекује као — *аорист*, како народ већ зове једнога од њих.

2. И у језику медија евидентан је језик политике, ма колико се поједини медији трудили да докажу како су аполитични. Добро је, пак, знано да „аполитика није ништа друго до друга политика”. Поједини изрази улазе из политичкога живота у медије, као што поједини политичари прихватају медијске језичке „умотворине”. Тешко је утврдити ко више полаже „ауторско” право на јавну употребу балканизма *бре*, кад постоји и часопис *Бре!*, и ТВ емисија *Бре!*, а у исто време и политичари се својим неистомишљеницима — у скупштини и на конференцијама за штампу — обраћају са *бре!* Не верујем да им је познато да тај балканизам води порекло од грчкога вокатива *μωρέ!*, што значи *будало!* Пут од грчкога *μωρέ!* до нашега *бре!* ишао је преко редукције и губљења вокала ω: *more* > *mre*, а затим је услед напрегнуте артикулације *mre* > *bre*. Сва је прилика да многим још није познато да се код нас понегде употребљавају заједно и изворни и финални лик овога балканизма — *Море бре!*

А како се друкчије може разумети него као политички однос ТВ куће када у своме дневнику — с космополитском индигнацијом према националном историјском догађају — обавештава јавност речима: „Данас је у Орашцу у *препознатљивој иконографији* обележена 200. годишњица Првог српског устанка и стварања модерне српске државе...”⁵.

Не може се поуздано знати ко је пре — политичари или медији — егзалтираном употребом речи *напросто* почео да истискује из употребе прилоге за начин *једноставно* и *просто*. Што је још необичније, онај лидер споменут у првоме делу овога рада — иако је пореклом из краја чији је говор Вук Караџић узео за основу српскога књижевног језика — готово редовно употребљава бесмислено „појачање” *просто напросто*, што мени звучи некако *припросто*. За прилог *просто* зна се да је настао од придева *прост, проста, просто*, али не знам да постоји придев *напрост*.

Појединцима се свиђа реч *изнедрити*, али је — вероватно, заборављајући везу тога глагола с речју *недра* — употребљавају где јој није место: „Страначко-коалициони партнери *изнедрили су* нам до сада три министра просвете”, јада се читалац једног нашег дневног листа., а телевизијски спортски коментатор поетски обавештава јавност: „После-

⁵ Дневник ТВ Б 92, 15. фебруара 2004.

дња утакмица XX кола фудбалског првенства СЦГ *изнедрила је* још једног кандидата за испадање из Меридијан лиге. „Хоћете ли одмах да *изнедрите одговор*” неумесно пита водитељ наочиту учесницу квиза.

На „гомилу” се трпају и речи *букет, прегршит, сијасет, гомила*: „*Букет* Оскара и Глобуса освојио је амерички филм „Девојка од милион долара”, обавештава заинтересоване филмски извештач водећег листа, док председник једне организације обзнањује да „имамо *прегршит идеја* и *сијасет решења*”, мада би, ако не зна право значење речи *сијасет*, морао знати шта је *прегршит*. То очигледно није познато ни естрадној звезди, кад каже: „У припремању овога албума учествовало је *прегршит колега*”. „*Гужва, гомила узбуђења* и *врела атмосфера* били су поново присутни на извлачењу Лото-а „ хита репортер да обавести потенцијалне добитнике игре на срећу. „Остало ми је нешто пара, и *гомила могућих непријатности* и обавезно губљење *гомиле времена и живаца*... Шта смо добили од *гомиле приватних факултета* и са последњим хитом — *инклузијом* (укључење све деце у систем школовања и прилагођавање школа њиховим потребама)”, пита јавност професор коме, очигледно, више није стало ни до чега.

Веома често се употребљава реч *јак* уместо *веома*: „Иако сте *јак* близу, ми вас *јак* слабо чујемо”, каже водитељ јутарњег ТВ програма РТС (20. 3. 2005), а мало касније додаје: „У принципу вам желимо да *јак* лепо проведете овај дан”.

„Дефинитивно” је у медијску употребу — а „и шире”, и где треба и где не треба — ушла реч *дефинитивно*: „Какво се време очекује данас?” — „Данас *дефинитивно* веома хладно”⁶; „*Дефинитивно*, он је најслабија карика”; *Дефинитивно* ћу се опет пријавити за квиз *Најслабија карика*”⁷; „Пожар је *дефинитивно* подметнут”; „Једно питање, које сам *дефинитивно* могао да упутим и теби, упућујем гошћи”, каже водитељ суводитељки; „То ми је *дефинитивно* шлагворт да кренем”; „Јањетина и јунетина *дефинитивно* преферирају црвена вина”, стручно саветује водитељка” итд.

Мада је код нас најчешћа констатација „*Нема проблема*”, изгледа да се *проблем* све више „јавља” у новим конструкцијама: „Сведок није *доспео у проблеме*”, јавља извештач из Хага. „Имате ли утисак да

⁶ Јутарњи програм РТС, 28. 2. 2005.

⁷ БК ТВ, 1. 3. 2005.

многи *прижељкују проблеме* са двојицом генерала *да би се Котунница нашао у проблемима*,” интервјуише новинар мериторнога госта⁸.

Из обиља примера за инфлаторну употребу речи *супер* биће довољан само један: „*Супер* сам се провео, екипа је *супер*, водитељка је *супер*, све је кул, боли глава”, као ошамућен (највероватније овим својим последњим „супером”), изјављује учесник квиза⁹.

Свакако да нема глагола који у себи толико „садржи радњу” као глагол *радити* или његов свршени парњак *урадити*. Сад су та два глагола „у дефанзиви”, чак и међу филолозима, пред глаголом *одрадити*, који мени све више звучи као *отаљати*. Али ево његове примене у медијима: „Надам се да смо *успешно одрадили ову емисију*”, каже водитељ ТВ емисије, док певачица у изјави за новине хвали чланове оркестра: „*Супер су одрадили посао*, некако је *све било супер*” (пример важи и за претходни пасус). Овај глагол радо употребљавају спортисти и спортски коментатори: „Фудбалска репрезентација *одрадила је данас први тренинг*”; „Осећам се одлично, *припреме сам одрадио беспрекорно*”; „*Ако све одрадимо по плану*, биће нам лакше”; „Шпански новинар је *одрадио интервју* са Савом Милошевићем”. Но, *изгледа да се нешто може одрадити и кад се не ради*: „Бошко Јанковић је *одрадио казну* због скидања дреса” (није играо); „Нађ је у овом мечу *одрадио казну од једне утакмице неиграња*” (није играо): „Жозе под казном УЕФЕ *одрадио је казну синоћ* — није се појавио на конференцији за штампу). Најзагонетније значење има глагол одрадити у следећој политичко-спортској изјави: „*Одрадили су нас на државном нивоу*”, изјавио је тренер рукометнога клуба *Партизан* после инцидента на утакмици с *РК Динамо* у Загребу¹⁰.

Што се тиче питања језика у медијима, није сасвим исто стање у штампаним и у аудио-визуелним гласилима. У штампаним медијима, изгледа, на том пољу још понегде делују лектори и уредници, док је на радију, а нарочито на ТВ све препшустено, више на вољу него на знање, пренаглашено самодопадљивим водитељима и репортерима. Није моје да улазим у то како се постаје водитељ, али је чињеница да их има доста који са општим образовањем „нису у неким нарочитим односима”. Како иначе схватити водитељку квиза прочита да је *Енеиду* написао *Вергелије*. Такође није моја ствар да коментаришем ни то

⁸ Вечерње новости, интервју с Владетом Јанковићем, 27. марта 2005.

⁹ БК, *Најслабија карика*, 1. 3. 2005.

¹⁰ Политика, 15. марта 2005.

што се, сада у моди, водитељски парови надвикују, надмудрују и једно другом преотимају реч, као ни то што госту саговорнику, ма о каквом стручњаку била реч, поставе питање и, по правилу, сами „преузимају” одговор. Мали је број водитеља за које се може рећи да у — како они кажу — својим емисијама негују културу говора. А и како би кад, на првом месту, не могу да се похвале ни јасном артикулацијом, а не устручавају се да те „своје емисије” проглашавају *култним* и, како радо наглашавају — *едукативним*. Штета је што они, очигледно, нису прошли кроз, за тај позив, потребну едукацију, као што су пролазили некадашњи посленици речи на радију и телевизији, чији је говор био узор правилности и лепоте изражавања. Но како свако зло има своје добро, без цинизма кажем да је и данашњи говор на радију и телевизији узор — како не треба говорити.

Radojica JOVIĆEVIĆ

THE LANGUAGE OF POLITICS AND MEDIA

Summary

Author is presenting the results of his research of structure and semasiology of chosen (characteristic) particular language units in the field of politics and media. He is pointing out the features of intentional neglect of meaning, resp. the formation of a string of language forms that are aimed to misinform the recipient, and / or to hide the reality facts in communication.